

ارتھ من کل

تورکمن ارتھ کے لری
پانغالارا اوقیپ برینگ

تالیارلان: محمود عطاگرے

ارنەمن كل

بىر بار اكن، بىر يوق اكن، قديم زاماندا بىر كمپىر بار اكن. اۋنۇنگ ھەم اۋچ سانې اۋغلى بار اكن. اۋنۇنگ اينگ كىچى اۋغلى شىلە بىر يالتا اكن. بىرى بىر زات دىيسە، يۈنە: ”ارنەمن“ دىيىپ، جۇغاپ برأيارمىش. اۋنسۇنگ اۋلى ايل مۇنگا: ”ارنەمن كل“ آدېنى داقانمېش لار.

گۈن لىرىنگ بىرىندە دۇغان لار اۋدۇنا گىتمىكى بۇلىار لار. اينگ اۋلى آغاسى مۇنيار آتېنا، اۋرتانجى سى مۇنيار اشگىنە، اينگ كىچى سىنەدە: ”سايلان!“ دىيىار لىر ولىن، اۋل ”ارنەمن“ دىيىپ، جۇغاپ بريار. ايكىنچى گزك آيدانلارېندا، يەنە شى دىيىار، ولىن، اۋلى آغاسى اۋچ گزك قامچى بىلن يانگقېنگ قۇلاغى نېنگ دۇيۈنە گلشيرياردە، اۋز مۇنۇپ اۋتۇران آتېنېنگ سېرتېنا آليار.

صحرا بارانسۇنگلار، آغالارې اۋدۇن يېغيارلار. بۇ بۇلسا، ياتېريار سازاغېنگ ساياسېندا. آغالارې: ”اۋدۇن يېغ“ دىيسە-دە اۋل: ”ارنەمن“ دىيىار.

اۋنسۇنگ اۋدۇن يېغېپ بۇلۇپ: ”گل، يۈكلش“ دىيسەلرم، ”من ارنەمن“ دىيىپ ياتان. آخېرې اۋلاغلارېنى اۋدۇندان يۈكلآپ، اۋىلرېنە قايتماقچى بۇلۇپ: ”هانې، يۇر، گىدەلى“ دىيسەلرم، يەنە: ”ارنەمن“ دىيىپ ياتان. آغالارې نېنگ ھەم قهرې گلىپ: ”سن كل، ارىنيان بۇلسانگ، شىت-دە يات“ دىيىالر-دە، مۇنى تاشلاپ قايدېريارلر.

مۇنۇنگ شۇ ياتېشېنا، گۈن ايكىندى بۇليار. كلېنگ اىچى آجېغار، مۇندادا يالتانېپ ياتان، گۈن ياشېپ اۇغرايار – اۋندا-دا ياتېر دىيىار. اۋنسۇنگ: ”آيىر يالى بىر زات بۇلايسادې“ دىيىپ، پىكىرلەنېپ اۇغرايار. شۇل وقتام ايلردن بىر تۈۋەلەى تۇريار. ارنەمن كل ياتان يىرىندن چالاجا كلەسىنى گۇتريپ سرتسە، اۋلى تۇزان تۇرۇزېپ، بىر آيت قارا يېلان گلىار. يەنە بىر سرتسە، اۋنۇنگ اۋنگۇندن بىر كىچى جىك آق يېلان آياق آلدېغېنا قاچېپ گلىار.

اۋل شۇل گلشېنە دۇيرۇگىپ، ارنەمن كلېنگ قۇلتۇغېنا گىرىپ، يېغرىليار ياتېريار.

مۇنۇنگ اېزېنى چالېپ، قۇۋۇپ گلىان قارا يېلان بىردىنكأ يانگقېنگ

اپزېني ييتيريأر-ده، ارنه من كله قاراپ:
 -آي، افغلان، سن اق يېلاني گوردونگمي؟ گورن بولسانگ، شونونگ
 گچن اوغرونې مانگا سالغي بر - ديبيار.
 افغلان هم شول ياتېشېنا باشېني آشاق سالېپ:
 -آي ارنه من - ديبيار.

قارا يېلان:

-آيت هوو، اق يېلاني گوردونگمي؟
 -قويسانا، ارنه من.

قارا يېلان قهرلانېپ:

-هي، ير چكن يالتا، سانگا وقتېمي صارپ اتمه ديك بولسام، بير ايآم
 يترديم-ده، افوني اولاردېم - ديبيار-ده، ينه توزان تورۇزېپ گيديريأر.
 شوندان سونگ، اق يېلان افغلانېنگ قۇلتۇغېندان چېقېپ، افوادان بير
 پرى قېزا اوورۇليأر. سونگرا هم:

-اي ادامزاد، بير يرده آرزوو-ايسله گينگ بولسا آيت، ديله جك زادېنگ
 بولسا ديله. همەسيني ادهيين. سن مني قارا دؤودن قۇتاردېنگ - ديبيار.
 اول بولسا ينه:

-ارنه من - ديبپ، جوغاپ بريأر.

پرى قېز:
—اۋغلان، سىن اۇلۇمسېلىق اتمە، دىلە، دىلەجىك زادېنىڭ بۇلسا! —
دىيىار.

اۋغلان:
—آي، ارنەمن! — دىيىپ آيدىار.
پرى:
— اۋندا، ھەر ھاچان باشىنىڭا ايش دۇشسە، يا بىر آرزۇو-ايسلەگىنىڭ بۇلسا:
”آق يېلانېنىڭ پىرمانى بىلەن، مېنىڭ ايسلان زادېم بۇلسۇن!“ دىيگىن.
شۇندا مېرادېنىڭ ھاسىل بۇلار.
اۋغلان يەنە:
— ارنەمن — دىيىن.

اۋنيانچا-دا پىريزاد قېز گۇزدىن غايىب بۇلۇپ گىدىيىرن.
ارنەمن كىل گۇن باتانسۇنىڭ، خاسام قاتى آجېغار. ياتان يىرىندىن اۋز-
اۋزۇنە: ”آي، كىل، آغلارېنىڭ-اتاشلاپ گىتىدى، قارىنىڭام آچ، آچلېغېنىڭدان
يانغا گۇزۇنىڭم گۇگىرىپ گىتىدى. ايندى ياتېپ، يىكەجە امانتېنىڭى
تابشېرايماغېنىڭ قالىار. قۇي، ماسلېغېنىڭى-دا مۇجىكلر ايسىين. ھەمسى دە
يالتالېغېنىڭدان.

پرى بىدىپ ياتانېمدان آق يېلانېنىڭ اۋورەدىنىنى آيدېپ گۇرەنىمدە نامە
بۇليار دىيسەنە؟!“ دىيىار.

اۋغلان اۋندان سۇنىڭام اسلى وقت ياتېپ، اۋشاپ، آجېغېپ، آخېرسۇنىڭى:
—آق يېلانېنىڭ پىرمانى بىلەن، بىر شاھى دۇشكچە، بىر ماوۇت ياسسېق،
بىر ماخمال يۇرغان گلىسېن — دىيىار. گۇز آچېپ-يۇماسى سالىمدا اۋزى
شۇل آيدان زاتلارېنىڭ آراسېندا ياتېرمېش.
اۋزى اۋزۇنە ھىران قالىپ، عقلې چاشېپ، بۇ قۇدرتا بگەنىپ، آرقايېن
اۋقا گىدىار.

ايرىيلەن تۇرسا، اۋزىياتېشېنا اۋزى اېنانمان، آچلېغېنىڭدان يەنە-دە يېلانى
ياتلاپ. آق يېلانېنىڭ پىرمانى بىلەن، بىر تاباق سۇزمە پاللاو، بىر داتلې گۇربىك
قاوۇن، ايكى سانى پتېر نان ھاضىر بۇلسۇن — دىيىار.

گۇز آچېپ-يۇماسى سالىمدا بۇلار-دا پىدا بۇليار. اۋمىرۇندە گۇرمەدىك
زادېنى گۇرن ارنەمن كىل بگىنىندىن يانغا يۇرەگى اىچىنە سېغمان، ايكى-
باقا اېلغاپ باشلايار.

اۋزاقدان بىر اشكىلى گلىان اكن ولەن، اېلغاپ شۇنىڭ يانېنا گىدىار.

گۆرسە، ياشى بىر چنە باران آق ساققال اكن. اۆل واس طاراپا باريار اكن.
ارنەمن كل اۋنگا:

– ياش اۋلى، تاييارجا پالاو بار، سىزىنگم نصيبانگىز باردېر، يۇرۇنگ،
ايىپ گچىنگ – دىيىار.

آق ساققال ارنەمن كلى جېندېر اۋىدۇپ، اشكىندەن ماكأمجە ياپېشېپ،
بىليانجە دۇغا دىلگىرىنى سامراپ اۇغرايىار. اما آخېرى اۋنۇنگ ادام اكنلىگىنە
گۆز يتىريار. شۇندەن سۇنگ، يالبارېپ دۇرانسۇنگ، اېزېنا دۇشۇپ، شۇ
پالاۋلى يەرە باريار. ايىپ-ايچىپ، كلە آلقېش بارېنى آيدېپ، يۇلۇنا روانا
بۇليار.

ارنەمن كلىنگ اۋزۇنى انەسىنىڭ اۋدۇنا اىبرنلىگى يادېنا دۇشۇپ:
”آق يېلانېنگ پىرمانى بىلەن، چار طاراپدان چار كۆدە اۋدۇن گلىسەن!“ دىيىار
ولىن، اۋن آلتى كۆدە اېزىلى-اېزېنا تۆۋەلەي يالى بۇلۇپ گلىپ، سۇنگام
بارى بىر يەرە اۋىشۇپ، اۋنگۇندە اۋلى بىر كۆدە بۇليار دۇرۇبرىار.

ايندى ارنەمن كل آق يېلانېنگ قۇدرتېنا آچىق اېنانيار. اۋنۇنگ اۋورەدن
زادېنا-دا، اۋزۇنە ھەم گۇۋنى يتىار. سۇنگرا يەنە: ”آق يېلانېنگ پىرمانى بىلەن،
چۇودۇر پالاسېنى يازېپ، شۇل كۇدانىڭ اۋستۇندە اۋتۇرساق“ دىيىار ولىن،
اۋزۇنى شۇنۇنگ اۋستۇندە گۇريار. سۇنگام: ”ايندى مۇنى نادىپ اۋىمۇزە
آلېپ گىدركام؟!“ دىيىپ اۋيلانيار. كۇپ كلە دۇۋۇپ، بىردەن يەنە آق
يېلانېنگ آيدانېنى يادېنا سالېپ:

– آق يېلانېنگ پىرمانى بىلەن، شۇ اۋدۇنلار دۇپ-دۇغرى اۋبامېزا طاراپ
يۇرەسەن! – دىيىار.

شۇل ۋقت اۋدۇن رايېش دىيمان، سالما دىيمان، ياپ دىيمان، چىل
دىيمان، اۋى-چۇقۇر دىيمان، زۇۋلاپ كلىنگ اۋباسېنا طاراپ يېندام آت
يالى بۇلۇپ، انگىپ اۋتأگىدن. گۆز آچىپ-يۇماسى سالېمدا قالانېنگ
كۇچەسىنىڭ قېراسېندەن بارېبرىپىر ولىن، ايللر قۇرقۇسېندەن يانگا،
اۋىلى-اۋيۇنە سۇمۇپ گىديپىر. اۋىسۇزلر اۋزلرىنى چۇقۇرلارا تاشلاپ،
گىزلەنپىرلر، بازارلار دارغاپ، دۇكانلار بۇش قالپىدېر، دىنگە خانېنگ
قېزى بالاخانادا دۇران يىرىندەن:

– اجە، اجە، بۇ گلىان پلا كدى (=فلاكتى) گۇر. آت-دا يۇق، دۇيە-دە يۇق،
اۋلاغدا يۇق، ھىچ زات-دا: يۇنە بىر گىدن اۋدۇن اۋزۇندەن اۋزى يۇرۇپ
گلىار. انەكەلرى چاغېر، بۇ قۇدرتى گۇرسۇنلر – دىيىپ قېغېرېبرىپىر.

مۇنۇنگ سىسەنە ھەمە اداملار چىقىپ باشلاپدېرلار. اۋلار اۋدۇنېنگ
اۋستۇندە اۋتۇران ارنەمن كلە ايلكى حىران قاليارلار، سۇنگ گۇلۇشيارلر،

بد ذات اۇغلانلار بولسا، كلى كسكلأپ اۇغرايارلار.

خانېنگ قېزى بالاخاندان يېقىلايچاق-يېقىلايچاق بولۇپ، آشق اگىلىپ، ارنەمن كلە چىنگرلىپ سىردىار اكن. چار طاراپىندان كلېنگ اوستۇنە ياغيان كسكلرە پالاق بولان يۇمۇرتغالار ھەم قوشۇلىپ باشلايار. كل ھەم خان قېزىنا قەر ادىار-دە:

-آق يېلانېنگ پىرمانى بىلن، خانېمېزېنگ قېزى شۇ دۇرشۇنا مىنگى بولۇپ، اۆزم دررو حامىلا بولسۇن - دىيار.

شى دىيارم ولىن، خانېنگ قېزى گۆورەلى بوليار اۆتۇرپىريار. اۆچ گۆندىن سۇنگ، اۇنۇنگ آى يالى اۋوادان، دايو، پالوان صفت بىر اۋغلى بوليار.

خان بىلە خىرى اشىدىپ، قاتى قەرلانىپ، قېزى داردان آسماغا ھكم ادىار. خانېنگ باش وزىرى قاتى عقللى آدام اكن. اۋل گلىپ:

- خان آقا، بۇ بىر تاسىن و گۆرلۇپ-اشىدىلمەدىك زات. مىگرم مۇنۇنگ آستېندا بىر قۇدرت باردېر، گل، اۇنۇنگ اصلېنا يتەلى. خان بولان آدام پأھىم-پايخاسلى، گىنگ بۇلار، قەرلى ھالدا ھكم چىقارماز. اگر مىنىگ آيدانىمى اتسنگ، بۇ ايشىنگ سبابكارىنى گۆزلالى. تاپىپ تىمى سىنى برەلى - دىيار.

خان قەر بىلن:

- سبابكارىنى تاپماق سىنىگ ايشىنگ. بۇ ايشى سن يىرنە يتىر. اما گۇناكار-دە، قېز ھەم اۋلدۇرىلسىن - دىيار.

وزىر چارچىلارى چاغېرېپ، شىلە بۇيرۇق برىار:

- بازار گۆنى خان آقامېز توى برىار. اھلى ايلات يېغنانمالى. گلەدىگىنگ باشى اۋلۇملى، مالى تالانگلى بۇلار دىيىپ، چار چكىنگ!

چارچىلار چكن سۇنگ، ايلات بارى خانېنگ كۇشگۆنىنگ تۆورەگىنە تۇپلانىپدېرلار. وزىر گلنلرى تگەلأپ، اۆچ ھاطار اۆتۇردىپدېر. اما بۇ يردە ارنەمن كل يۇق اكن. وزىر قۇلتۇغېنا تازە دۇغلان چاغاجېنى آلېپ، اۇنۇنگ الىنە بىر اۋماچانى برىار ولىن، اۆچ گۆنلۇك چاغاجېق يانگقى اۋماچانى ايشدا بىلن گمىرېپ باشلايار.

بۇ وقتدا ارنەمن كلېنگ انەسى:

- آى، كل، سن بىزىنگ باشېمېزا اۋلۇم، مالېمېزا تالانگ گتىرچك بۇليانگمى؟ نامۇچىن خانېنگ چاقېلېغېنا بارانگۇق؟- دىيىپ، دىپ-دىپ، يىرىندىن تۇرزۇپ، اۋنى ھەم تۇيا اىبرىار. كل بارېپ يتيانچا، وزىر آداملارېنگ ھاطارېنى اىكى گزك آيلانىپ چىقان اكن. ايللر اۆتۇرېپ، اىيىپ اىچيار

اكن لر. اينه، سۈنگ ھاتارا ارنەمن كل ھم گليپ، بير ساچاغېنگ قېراسېندا
اوتۇرېپ، اييپ-ايچىپ باشلايدېر. شۇل وقت وزير اۋغلانچىغا يەنە بير
اۋماچا بريپ، يەنە-دە آداملارېنگ آراسېنا آيلانېپ اۇغرايار. اۋل شُبھەلەنن
آدامېنا اۋغلانې اۋزادېپ باريار. اما اۋغلانچېنگ ھىچ كىمە سر ادەسى
گلمەيار. وزير ارنەمن كلينگ دۇشۇنا گلندە، اۋغلانچىق باشېنى شۇ طاراپا
اۋوۋراييار. وزير آياق چكىپ، بير ساچاغېنگ باشېندا اۋچ بۇلۇپ اوتۇران
آاملاراياقېنلاشيرو لين، اۋغلانچىق اولارا طاراپ اېمتېلېپ اۇغرايار. ارنەمن
كلە گۈزى دۇشن بادا بۇلسا، الينداكى اۋماچانى تاشلاپ قۇيرىيار-دە، ايكي
الجاغازېنام اۋنگا اۋزادېپ، بارېپ اۋنۇنگ بۇيۇندان قۇجاقلايدېر.
وزير ارنەمن كلى شاتېردادېپ تۇتۇپ، اۋرتا چىقارېيدېر. اۋنى خانا
گۈركزيپ:

– اينه، چاغانگ آتاسى – ديين.

خان:

– آى، پلاكت، بۇ نا بۇلۇش. اۋيدن چىقمان، گۈن گۇرمۇن، اۋل
چالمان، انەكەسىندن باشغا دل آدام يانېنا بارمان اوتۇران قېزى سن نادىپ
آزدېردېنگ؟ – دىيىپ سورايار.

اۋندا اۋل:

– آى، ارنەمن – ديين.

خان:

– عقلېنگا آيلان، جۇغاپ بىرمەسنگ، من سىنگ ھامېنگى سۇيدۇرارېن –

ديين.

ارنەمن كل يەنە:

– من ارنەمن – ديين.

ادن ايشينە گۈۋنى يتيپ، اۋزۇندن خوشال بۇلۇپ دۇران وزير ھم
ارنەمن كلى ھر اديپ-حسيپ اديپ، مكير بيلن، حيله بيلن، عقل بيلن،
پايخاس بيلن، گپلتجك بۇليار اكن. اۋل بۇلسا، دىنگە شۇل: ”ارنەمن“
ديىمكدن باشغا زات آيتمان دۇران اكن.

شۇندان سۈنگ، وزير خانېنگ امرينى برجاى اتمك بيلن بۇلۇيدېر. اۋل
بير دۇيانى اۋلدۇريپ، اۋنۇنگ ھامېندان اۋلى ھالتا تىكدىريپدېر. چاغانى،
خانېنگ قېزېنى و ارنەمن كلى ھالتانېنگ ايچينە سالېپ، يانلارېنا-دا ايكي
سانى دايو پيشىك قۇشۇپ، ھالتانېنگ آغزېنى برک چاتپىدېرلار.

سۈنگرا اۋل ھالتانى اۋچ سانى دۇيانىنگ قۇيرۇغېنا باغلاپ، ايلدن
چىقارېپ، ولايتېنگ اينگ اۋلى شۇرلۇق ميدانىنېنگ اۋرتاراسېندا قۇيۇپ

قايدىدېرلار.

بۇ اۆچۈسى، پىشىكلر بىلن باش بۆلۈپ، ھالتادا ياتىر اكنلر. گۆن يۇقارې قالېپ اۇغراند، ھام ھالتا قۇراپ، كم-كم يېغرىلېپ، اۇلارې قېسىپ باشلايدېر. پىشىكلر آچېغېپ دېرناچاقلاشېپ اۇغرايدېرلار.

خانېنگ قېزې ارنە من كلە:

– اى آدام، سن ارکک كىشى، نأتسنگ-دە بۇ ھالتادان چېقماغېنگ بىر چارەسىنى تاپ – دىيىار.

اۇل بۇلسا، شۇل بىر ھنگى:

– آى، من-أ ارنە من – دىيىار.

شىديپ، گۆن اۋىلە آغيانچا ياتىدېرلار ولين، اۇغلانچېق آغلاپ، پىشىكلر ماولاپ، ھالېس آزار برىپ باشلايدېرلار. خانېنگ قېزې يە-دە كلە يۈزلەنىپ، خايېشېنى آيدىدېر ولين، اۇندان يە: ”آى، ارنە مندن“ باشغا سۆز اشىتماندېر.

گۆن باتىرنە، كلينگ اۋزم آچېغېدېر، ھۇيۇغېدېر و خان قېزې نېنگ اينگىردىسىندن بىزار بۆلۈپ:

– آق يېلانېنگ امرى بىلن، ھالتا قېرق پارا بۇلسۇن – دىيىدېر ولين، ھالتا پايدىداپ ياربېلېپ گىديدېر. ايكى پىشىك ايكى طاراپا اۋكجە گۆتريدېر. بۇ اۆچۈسى گۆرسە، گىدن بىر اۋلى شۇرلۇغېنگ ايچىندە اۆتېرلار دىيىا، نە سۇو بار، نە سايا. اونسۇنگ خانېنگ قېزې:

– اى، اۇغلۇمېنگ قاقاسې، ھانې ايندى شىدر اۆتېرېسمې؟ بىر چرتك چادېر داغې قۇر آخېرې! – دىين. كل يە:

– آى، من-أ ارنە من – دىيىپ، جۇغاپ برن.

گۆن باتېپ، بۇلارېنگ تۋورگىنە گۆزلرىنى يالدىرادېپ، شاغاللار اۋىشۇپ باشلايارلار. دىنگە شۇندا ارنە من كل:

– آق يېلانېنگ پرمانې بىلن، شۇ يردە قېرق قات جايلى كۆشك بۇلسۇن! – دىين.

گۆز آچېپ-يۇماسې سالېمدا كۆشك پىدا بۆلۈپدېر. اھلى گرک زاتلارام اۋنۇنگ ايچىندە تاييار بۆلۈپ دۇرمۇش. اونسۇنگ بۇلار كۆشگە بارېپ گىريپدېرلر-دە، آرقايېن ياشاپ باشلابريپدېرلر دىيىا. شۇندان اۋچ گۆن گچن سۇنگ، خانېنگ عيالى:

– قېزېمېزېنگ ھىچ گۆنأسى يۇقدى، من اۋنۇنگ سۇنگلرىنى يېغناپ، يرە برمك ايسلەيان – دىيىپ، خانېنگ قۇلاغېنى قازاپ اۇغرايدېر.

خان نۆكرلرىندىن اۆچ سانې سېنا: ”ھىچ كىمە بىلدىرمان، ولايت شۇرۇنېنگ اورتاراسېنا تاشلانان ھالتادان بىر خبر تۇتۇنگ!“ دىيىپ، بۇيرۇق برىار. نۆكرلر آتلانېپ، اۆچ گۆن يۇل يۇرۇپ، شۇرۇنگ قېراسېندان بارىارلار ولىن، ايكى سانې گۆنۆنگ شۇھلەسىندىن گۆزلرى قاماشېپ اۇغرايار. گۆرسەلر، بىر-ا گۆن، بىرم گۆرۈلمەدىك-اشىدىلمەدىك لاهنگ بىر كۆشگۆنگ آلتېن قۇپباسېنېنگ شۇھلەسى اكن.

بۇلار گنگ-تانگ قالېپ، بۇ خبرې خانا يتىريارلر. خان اپنانمان، قېرق سانې اينگ ياقېن آداملارېنې آلېپ: ”نېرەدەسىنگ ولايتېنگ شۇرې؟“ دىيىپ، يۇلا روانا بۇلۇپدېر.

بارېپ گۆرسە، آيدېشلارېندانام زىادا اكن. اونسۇنگ: -منىنگ يۇردۇمدا كىمكا بۇ كۆشگى قۇران؟ - دىيىپ، آتلارا قامچې اۇرۇپ، شۇل كۆشگە طاراپ سۆرۈپ بارېرن ولىن، اۇغلۇنى دېزېنا آلېپ بالاخانېنگ اۆستۈندە ارنەمن كلە چاى قۇيۇپ برىپ اوتۇران خان قېزېنېنگ گۆزى آتلىلارا دۇشۇپدېر. اۇل كلە قاراپ: -قاقام گلىار، اۇنگۆندىن چېق! - دىين.

كلدىن جۇغاپ بۇلماندىر. قېز ايكى-اۆچ يۇلا قايتالاندىن سۇنگ، بۇلسا: ”آى، من-ا ارنەمن“ دىين. عىالى اۇندا-دا اركىنە قۇيماندىر. اۇندان سۇنگ، كل گۆرن گۆرگۆلرىنى يادېنا سالېپ: - آق يېلانېنگ پىرمانې بىلن، شۇل گلىان آداملار-ا آت بۇلسۇن، آتلارام آدام بۇلسۇن. شىدېم، شۇ كۆشگۆنگ تۇورگىنە ىدى يۇلا آيلانسېنلار - دىين.

ھا دىيمان، خان آتدان آغېپدېر-دا، اۈزى آتا، آتې ھم خانا اۋورۇلېپ، اۇنې مۇنۇپدېر. بىلەكى لىر شىلە بۇلۇپدېر. بۇ صفتدا بۇلار كۆشگۆنگ تۇورگىنە بىر آيلاناندا، قېز كلە يالبارېپ اۇغراپدېر. كلدىن جۇغاپ بۇلماندىر. ايكىنجى آيلاودا قېز ىنە يالبارېپدېر. كل: ”آى، ارنەمن“ دىيىپدېر. اۋچۇنجى آيلاودا ىنە يالباراندا، قېزېنگ زارېنا دۇزمان، كل:

-آق يېلانېنگ پىرمانې بىلن، بۇلار اۇنگكى صفتېنا گلىپ، اۋىلى-اۋيۇندە بۇلسۇنلار - دىين.

شۇل زمان خان اۈزۈنى اۈز تاغىنېنگ اۆستۈندە گۆرۈپدېر. اۈزم اۇل بۇ ايشلرە گنگ قالېپ، درىنى اۇن آلتې ياغلىق بىلن سۇپۇرىپ، دېنېپ بىلمەيار اكن. كۆشگۆنگ اھلى طىببلرى يېغنانېپ، ايرىنگ ياغېر ادىپ، سالان ياراسېنې بجرىپ اۇغراپدېرلار.

سۇنگرا خان بۇ قۇدرتېنگ اىەسىنېنگ خۇت اۈز گىيەوىسى اكنلىگىنە

دۆشۈنۈپ قالپىدېر. اۋنۇنگ بىلن ياراشماغىنگ طارىنى گۇزلأپ باشلاپدېر. وزيرىنى اۋنۇنگ اۋستۈنە اىبرىپدېر. ارنه من كل بۇلسا، اۋنى دىنگە اۋچۇنجى گزك باراندا، قېۇل اديپ، خاني مېھمانچىلېغا چاغېرپدېر. خانېنگ نۇكرلرى: - خان آغا، شۇنگا گىتمالى، اۋزال گىديپ، نامە گۇردۇك؟ - دىيىپ، يالبارپدېرلار.

خان باشغا قېرق يىگىدىنى آلېپ، شۇرۇنگ قېراسېندان بارسا، شۇردان نام نشانام يۇق دىيىا.

ھمە ير گۇر باغى-بۇسسانلېغا اۋورۇلپدېر. ألما-آرمېتلار، اريك-شتدالىلار ميوه لأپ اۋتېرمېشلار.

ارنه من كل بۇلسا، بالاخانېنگ اۋستۈندە اۋتۇران يرىندن آتلىلارېنگ قاراسې گۇرنىدىن بير پارساخ يره پاينداز دۇشديار. آتلىلار گلندە، اۋلارېنگ آتلىرىنېنگ باشېنى تۇتماغا قېرق بير سانې قارا قۇل دال-دە، آلتېن قازېقلى چېقيار. عزت-حُرمت بىلن بۇلارې قېۇل اديارلر.

خدمتكارلرىنگ بيرى اۋلارا مۇراھت اديپ، كلينگ كۇشگۇنە سىيل اديپ گۇرماگە چاغېرپدېر.

خان و اۋنۇنگ آداملارې گۇرسەلر، قېرق قات كۇشگۇنگ بير اۋتاغېندا شامچراغ، بير اۋتاغېندا لعلې-جواھر، بير اۋتاغېندا ياقۇت و مرجن، بير اۋتاغېندا آلتېن-كۆمۈش خازېنلار پۇره-پۇر بۇلۇپ، دۇلۇپ دۇرانمېش. ناھار-اوقات وقتېندا ارنه من كل:

- آق يېلانېنگ پرمانې بىلن، بۇلارا قېرق دۇرلى نازى-نعمتلى طاغاملار چكىلسىن - دىين.

خانېنگ آداملارې گۇز آچېپ-يۇمۇپ يتىشمانكالر، كلينگ آيدېشى يالى بۇلۇپدېر. خانېنگ نۇكرلرى بۇ زاتلارې گۇرۇپ، گنگ-تانگ بۇلۇپ، حيران قالانلار.

خان قايتجاق وقتېندا ارنه من كلە:

- قدرلى گىيەويم، بىزىنگ كۇشگۇمىزە-دە مېھمان بۇلسانگېز شاد بۇلاردېق. سىز بازار گۇنى ماشغالانگېز بىلن بىزىنگا بارېنگ - دىيىپدېر. اۋنسۇنگ بۇلار خانېنگ كۇشگۇنە مېھمانچىلېغا بارپدېرلار. خان كۇپ شاد بۇلۇپ، بۇلارا اليندىن گلن خدمتې اديپدېر.

بىزىنگ كانالىمىز: